

ВПЛИВ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКОГО РУХУ НА РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ТРОФИМЕНКО М.В.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри
міжнародних відносин та
зовнішньої політики,
Маріупольський
державний університет

Розглядаються визначення, періодизація розвитку, основні організаційні форми міжнародного антиглобалістського руху, його вплив на розвиток процесу глобалізації та формування системи міжнародних відносин.

Ключові слова: антиглобалістський рух, глобалізація, система міжнародних відносин

Сьогодні світ знаходиться на дуже важливому етапі свого розвитку. Процеси глобалізації, інтеграції, регіоналізації охоплюють майже всі сторони життєдіяльності держав, зростає вплив нових акторів міжнародних відносин – ТНК, міжнародних неурядових організацій різного спрямування тощо, окреслюється нова система міжнародних відносин із ознаками багатополюсного світу із певною кількістю великих держав та однією супердержавою, надзвичайно загострюються проблеми зміни клімату, забруднення навколишнього середовища, доступу до питної води, зростання населення планети, нерозповсюдження зброї масового знищення, енергетичні, продовольчі проблеми світового співтовариства в цілому. В таких умовах надзвичайну популярність здобув міжнародний антиглобалістський рух, який все більше впливає на розвиток процесу глобалізації та формування нової системи міжнародних відносин. Жодна сучасна міжнародна подія – форум, саміт, зустріч на високому, вищому рівні тощо – не обходиться без акцій, протестів антиглобалістів.

З одного боку, глобальні проблеми людства неможливо вирішити без об'єднання, глобалізації зусиль усіх держав. З іншого – цей процес породжує

цілу низку негативних явищ: гегемонія великих транснаціональних корпорацій у світовій економічній системі, надзвичайна взаємозалежність національних економік, банківських систем, поглиблення нерівності як у окремих країнах, так і між країнами тощо.

На переконання класика сучасної політології, відомого науковця Збігнева Бжезінського «на глобалізації чітко проступає клеймо «Зроблено у США»», саме через це негативні наслідки глобалізації в основному асоціюються із політикою, яку проводять США [2, с.177].

Найбільшу активізацію свого розвитку глобалізація отримала за часів президентства «другого глобального лідера» Біла Клінтона, який визначав її як «економічний еквівалент сили природи» [3, с.14, 99].

Глобалізація породжує дуже могутні антиамериканські настрої головним чином через широко розповсюджені уявлення про те, що вона є не тільки інструментом для здійснення соціально-економічних перетворень, але й для культурної гомогенізації та політичного домінування. Доктрина глобалізації, таким чином, породжує власну антитезу, в рамках якої зрощування глобалізації із американізацією виступає в якості контркредо, яке є одночасно антиглобалістським (яке протистоїть американському політичному верховенству) та антиглобалізаційним (яке критично оцінює економічні та соціальні наслідки глобалізації) [2, с.178].

Перемога у холодній війні поставила Америку на чолі світу. США опинились у домінуючому становищі, але без якогось інтелектуально переконливого обґрунтування привабливості американської системи [2, с.178].

Саме через це на початку другого десятиліття XXI століття існує низка держав світу, які вважають антиглобалістські, антиамериканські ідеї головними у визначенні засад своєї внутрішньої та зовнішньої політики. Серед таких країн варто назвати Венесуелу, Болівію, Іран тощо.

Сучасний міжнародний антиглобалістський рух, який не тільки представляє одну із форм соціального протесту, але й проявляється на рівні ідеології, суспільної думки та політичної практики, виступає і як теоретична концепція, і як суспільно-політичний процес.

У якості основних мішеней антиглобалісти обрали символи глобального капіталізму – Велику вісімку, Велику двадцятку, Міжнародний валютний фонд, Світову торговельну організацію, Світовий банк, Давоський форум, інтеграційні угруповання – Європейський Союз (ЄС), АСЕАН тощо.

Антиглобалісти вбачають у діяльності вищезазначених організацій основну причину поглиблення прірви між бідними та багатими країнами, й тому намагаються зірвати їх конференції, саміти, зустрічі тощо.

Отже, антиглобалізм – це синтез ідеологій, система поглядів, які спрямовані проти негативних наслідків глобалізації.

Сьогодні термін «антиглобалізм» перетворився на так званий бренд-парасольку, який був нав'язаний засобами масової інформації та під яким співіснують та розвиваються різноспрямовані, іноді протилежні рухи та ідеології [1, с.87].

Інший термін, подібний до антиглобалізму – альтерглобалізм, – на думку багатьох дослідників, більш чітко передає характер протестного руху, який виступає не проти глобалізації взагалі, а лише проти її негативних наслідків.

Антиглобалістський рух – це загальна назва громадських організацій, ініціативних груп, рухів, які ведуть боротьбу із соціальними, політичними, економічними, екологічними та іншими наслідками глобалізації.

Альтерглобалістський рух – на переконання деяких учасників антиглобалістського руху, є більш коректною та правильною назвою протестного руху.

Зауважимо, що поняття «антиглобалістський рух» як суспільно-політичний процес працює в трьох зонах (рис. 1).

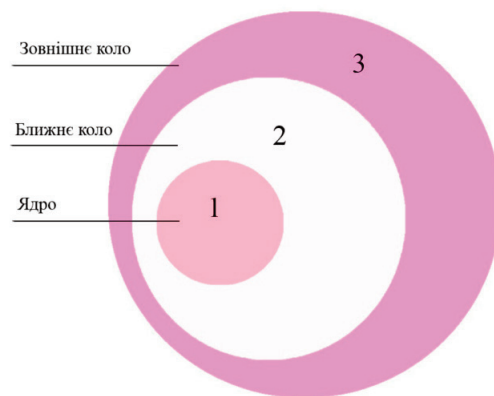

Рис. 1. Візуальна схема визначення антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу.

Центральна зона, яка складає ядро руху складається з організацій, які одночасно відповідають двом принципівим критеріям:

участь у дзеркальних акціях, пов'язаних із проведенням великих міжнародних самітів та конференцій;

наявність у програмних документах та публіч-

них заявах вимог, направлених на боротьбу з неолібералізмом.

При використанні таких критеріїв кількість організацій, які можуть вважатися власне антиглобалістськими чітко звужується до організацій, які беруть участь у формуванні громадської думки під час прийняття та з приводу рішень міжнародних організацій. Додатковим критерієм визначення «ядра» може бути фактор часу: переважна частина ядра антиглобалістських організацій з'явилась після 1997 року часто в результаті серії акцій або компаній у ЗМІ (ATTAC, Indymedia, Ya Basta, Direct Action Network, No Logo). Усі виділені критерії працюють для всіх організацій, найбільш згадуваних у пресі. Названі критерії можуть вважатися такими, що працюють та є адекватними ще й тому, що громадська думка та боротьба за її формування є пріоритетним напрямом діяльності антиглобалістів.

Ближнє коло, найближче до ядра складається з організацій, які можуть не брати участь у протестних акціях (або брати участь на нерегулярній основі), але визнаються ядром руху антиглобалістськими. Частіше за все мова іде про профспілки, релігійні організації, організації в країнах третього світу та екологічні організації.

Зовнішнє коло складається з організацій, які називають себе антиглобалістськими, але ядром руху такими не визнаються. Частіше за все такі організації заявляють про свою боротьбу з неоліберальною моделлю глобалізації або її проявами, однак через деякі причини не включені в мережу антиглобалістського руху та не беруть участь у його акціях. Серед таких організацій найбільш велика кількість терористичних організацій, які часто проголошують схожі цілі, але діють неприйнятними для ядра антиглобалістського руху методами. Сюди ж відносяться й організації релігійно-фундаменталістського, патріотичного та націоналістичного толку, які представляють так званий «консервативістський антиглобалізм».

Теоретично може бути виділене наступне коло організацій, які називаються в пресі або в науковій літературі антиглобалістськими однак себе такими не вважають [1, с.91].

Складним є питання складу та ієрархії антиглобалістського руху, а також цілей його протесту та методів й інструментів боротьби. Неможливо знайти людину, яка змогла б назватися лідером антиглобалістського руху. У антиглобалістському русі немає ні харизматичного лідера, ні єдиного ідеологічного центру, немає ієрархії та інших атрибутів традиційного руху, немає й організації-гегемона. Таким чином, антиглобалістський рух є

децентралізованим та організованим горизонтально, за мережевим принципом. Інша характерна ознака – відсутність фіксованого членства, офіційної програми та статуту. Мобілізація прихильників (від кількох десятків до декількох сотень тисяч осіб) здійснюється по мірі необхідності [4, с.400].

Найбільш поширеними темами антиглобалістського руху сьогодні, на переконання багатьох дослідників, є наступні: анулювання боргів країн Півдня, виступи проти діяльності СОТ, реформування міжнародних фінансових організацій та укладення «нової Бреттон-Вудської угоди», введення податку на фінансові трансакції.

Періодизація розвитку антиглобалістського руху виглядає наступним чином:

друга половина ХХ століття – до 1994 року – характеризувався діяльністю рухів, які передували появі антиглобалістського руху;

1994 рік – 11 вересня 2001 року – основною ознакою стало зародження сучасної протестної діяльності, спрямованої на боротьбу з глобалізацією та неолібералізмом, яка характеризується зміною стратегії поведінки антиглобалістських організацій в умовах посилення державної протидії антиглобалістським акціям протесту після терактів 11 вересня в Нью-Йорку;

2001 рік – до теперішнього часу – характеризується створенням Всесвітнього соціального форуму, аналізом антиглобалістськими організаціями своєї діяльності та проведенням чисельних конференцій та дискусій щодо перспектив руху.

Антиглобалізм як суспільно-політичний рух уперше заявив про себе 1 січня 1994 року. У цей день у Мексиці (штат Чіapas) почалося озброєне повстання індіанців. Вони зайняли столицю штату, інші населені пункти та оприлюднили свої плани наступу на Мехіко [4, с.385].

Першою міжнародною великою акцією протесту антиглобалістів вважається виступ американської молоді в листопаді 1999 року в м. Сіетл (США), яке було обрано для проведення конференції міністрів країн-учасниць СОТ. Акції протесту почалися на заклик профспілок (АФТ-КПП) та неурядових організацій («Народ за справедливую торгівлю / Мережа опозиції СОТ» та «Спільнота прямих дій»), зібрали більше 50 тисяч людей з 55 країн світу та супроводжувались сутичками із поліцією, актами насилля та вандалізму. Журналісти справедливо охрестили ці події «битвою за Сіетл».

30 листопада 1999 року в перший день акції демонстранти змогли заблокувати вулиці та зірвати відкриття сесії СОТ, не пропустивши ні Генерального секретаря ООН, ні Державного секретаря

США. Профспілка АФТ-КПП на чолі із Д. Суїні організувала сидячий страйк, до демонстрантів приєдналися парафіяни методистської церкви. Навколо готелю «Шератон» почалися сутички демонстрантів із поліцією, яка використала водомети, пластикові кулі та сльозогінний газ. Наступного дня в місті було введено надзвичайний стан, сесія СОТ була відкрита, але сутички, що продовжувались, призвели до суперечок серед учасників сесії. Декілька сотень учасників демонстрацій були заарештовані, що призвело до переміщення уваги преси на жорстокість дій поліції. Необхідність координації дій та роботи зі ЗМІ в недружньому середовищі Сіетла призвела до появи одного з найбільших антиглобалістських проєктів – мережі незалежних інформаційних агенцій Індімедіа, які протягом 2000 року були створені більш ніж у 50 країнах світу, у тому числі і в Україні.

Врешті-решт протестувальникам вдалось зірвати запланований захід СОТ, на якому не було укладено жодної великої угоди.

На переконання першого та останнього президента Союзу Радянських Соціалістичних Республік Михайла Сергійовича Горбачова, саме події в Сіетлі стали каталізатором виникнення нового транснаціонального за масштабами масового протестного руху антиглобалістів, представники якого виступають не проти глобалізації як такої, а проти ліберального ринкового фундаменталізму [5, с.12].

Початок діяльності антиглобалістів у Європі призвів до трансформації руху. Саме в Європі антиглобалістські акції протесту набувають по справжньому інтернаціонального характеру. Так, у вересні 2000 року в Празі (Чеська Республіка) Світовий банк та МВФ запланували проведення своєї щорічної зустрічі. У акціях, організованих проти цієї зустрічі, узяли участь представники багатьох національностей, серед них турки, німці, греки, іспанці, поляки, баски, курди та інші. Варто зазначити, що саме в Празі остаточно була визначена тактика протестних рухів: зрив заходів міжнародних організацій, зустрічей урядовців різних країн, блокада будівель, у яких заплановано проведення таких заходів та інше. Саме вищезазначені дії довели свою ефективність, хоча вони не виключали деякі елементи насилля. Саме тому сьогодні міжнародні конференції, саміти за участі перших осіб держав супроводжуються безпрецедентними заходами безпеки (повна ізоляція місця проведення від зовнішнього доступу, величезна кількість поліцейських та військових та інші).

У липні 2001 року в м. Генуя (Італійська Республіка) проходила чергова зустріч країн Великої

вісімки. Цей захід привернув увагу антиглобалістів, до Генуї з'їхалось від 200 до 300 тисяч активістів. Визначально, що саме в Генуї в акціях протесту вперше взяли участь делегації з України та Росії (загалом 44 особи) [4, с.387].

У березні 2002 року під час проведення саміту Європейського Союзу в Барселоні (Іспанія) зібралась рекордна кількість антиглобалістів – більше 500 тисяч осіб. У подальшому ціла низка бурхливих акцій протесту прокотилась по Бельгії, Угорщині, Німеччині, Польщі, Іспанії, Мексиці та іншим країнам та містам світу.

Цікавим проявом антиглобалістського руху є Всесвітній соціальний форум (ВСФ), який представляє собою міжнародну зустріч, яка проводиться щорічно на противагу Всесвітньому економічному форуму в Давосі і об'єднує активістів багатьох соціальних рухів з усього світу, які виступають проти глобалізації як такої або шукають альтернативу пропонованій неолібералістською моделі глобалізації [9].

На ВСФ зустрічаються представники антиглобалістського руху, зелені, активісти студентських та жіночих рухів, учасники багатьох інших соціальних рухів і неурядових організацій. Зустрічі проводяться в форматі семінарів, дискусій, демонстрацій, акцій. Головними цілями є боротьба за демократію «знизу», за подолання експлуатації в країнах третього світу; за вирішення екологічних проблем, розширення можливостей освіти і всебічного розвитку людини. Основними принципами проведення ВСФ є відкритість, демократичність, дискусійність. Кількість учасників ВСФ, які приїжджають з усього світу, з кожним роком зростає, і вже перевищує цифру в 100 тисяч осіб.

Крім ВСФ проходить безліч соціальних форумів на регіональному рівні. З 2002 року регулярно проводяться Європейські соціальні форуми. У 2003 році відбувся перший і поки єдиний Азіатський соціальний форум. У 2005 році пройшов також поки що єдиний Середземноморський соціальний форум. З 2001 року регулярно проводиться Південноафриканський соціальний форум.

Також у деяких країнах проводяться національні та локальні соціальні форуми: Італійський соціальний форум, Індійський соціальний форум, Бостонський соціальний форум, Ліверпульський соціальний форум, Соціальний форум США, Український соціальний форум, Соціальний форум Білорусі, Росії.

Характерно, що в складі учасників антиглобалістського руху переважають аж ніяк не жертви глобалізації, якщо мати на увазі 20 % найбільш

населення планети, матеріальний стан якого за останнє десятиріччя погіршився в два рази в порівнянні із 20 % найбагатших верств населення. Навпаки, активну частину руху представляють середні міські прошарки країн так званого «золотого мільярду» [6, с.31].

Дуже великий вплив на розвиток міжнародного антиглобалістського руху мала міжнародна фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році та продовжується до сьогоднішнього дня. Ця криза потрясла економіки практично всіх країн світу та примусила уряди країн, світових лідерів не тільки задуматись щодо життєздатності нинішньої фінансової системи, але й вживати конкретні кроки по її зміні, адаптації до сучасних викликів.

Одним із яскравих прикладів впливу антиглобалістського руху на розвиток процесу глобалізації, на політичні, економічні процеси у світі є спільна ініціатива Президента Французької Республіки Ніколя Саркозі та Канцлера Федеративної Республіки Німеччина Ангели Меркель по введенню податку на фінансові трансакції у країнах-членах Європейського Союзу. Важливо зазначити, що з ініціативою введення цього податку виступила міжнародна Асоціація за введення податку на фінансові трансакції для допомоги громадянам (АТТАС – Association pour la Taxation des Transactions pour l'Aide aux Citoyens), яка була заснована ще у 1997 році як широкий та гнучкий громадський рух, який об'єднує різноманітні асоціації, профспілки та окремих громадян, стурбованих обсягами фінансових спекуляцій [7]. АТТАС підхопив пропозицію американського економіста, лауреата Нобелівської премії з економіки Джеймса Тобіна обкласти податком в розмірі 0,1% (інший варіант – 0,5%) усі спекулятивні операції та використовувати ці кошти для боротьби із негативними наслідками глобалізації. АТТАС організована як мережа місцевих комітетів. Національний орган складає план дій, визначає пріоритетні задачі, а місцеві комітети, виходячи із своїх можливостей та пріоритетів, вирішують де зосереджувати свої зусилля. Члени АТТАС беруть участь в акціях, різноманітних антиглобалістських протестних заходах, громадських компаніях за введення податку Тобіна, за ліквідацію офшорних зон, за зміни принципів роботи СОТ, у семінарах, конференціях та диску-

сіях з проблем глобалізації. Важливу роль у діяльності АТТАС відіграє пропагандистська та науково-дослідна робота. Не дивлячись на те, що асоціація виникла у Франції, де і сьогодні знаходиться її штаб-квартира, вона розповсюдила свою діяльність на Аргентину, Бразилію, Бельгію, Італію, Швецію, Японію, Австралію тощо.

Отже керівництво ЄС виконало вимогу однієї з найвпливовіших у світі організацій антиглобалістського толку. Питання введення податку на фінансові трансакції було підтримано всіма країнами-членами ЄС окрім Великої Британії, яка розцінила цю ініціативу як загрозу для себе як одного із найпотужніших фінансових центрів світу. Аргумент англійського уряду – компанії, які торгують акціями на лондонській біржі можуть переміститись на азійські ринки, що дуже динамічно розвиваються або у країни з більш лояльною податковою системою – в результаті чого економіка Сполученого Королівства втратить багатомільярдні прибутки, робочі місця, які обслуговують фінансовий сектор тощо.

Згідно опитуванню, проведеному Євробарометром, 61% громадян ЄС підтримують ініціативу введення податку на фінансові трансакції, 26% виступають проти, 13% утримуються від відповіді. При цьому у розрізі країн підтримка коливається до 50% – від найбільшої (80% у Австрії) і найменшої (30% у Мальті) [8].

Таким чином, розглянувши все вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

По-перше, міжнародний антиглобалістський рух досяг такого рівня розвитку, що отримав змогу впливати на міжнародні економічні, політичні процеси, зокрема на процес глобалізації.

По-друге, антиглобалістські організації все частіше стають впливовими гравцями у міжнародних відносинах та все більше виступають повноправними акторами міжнародних відносин та безперечно впливають на розвиток системи міжнародних відносин, що формується.

По-третє, не дивлячись на те, що антиглобалістський рух пройшов досить тривалий шлях розвитку, він продовжує формуватись, адаптуючись під нові особливості розвитку глобалізацій, науково-технічний прогрес тощо.

ПОСИЛАННЯ

Антиглобализм и глобальное управление: доклады, дискуссии, справочные материалы / [О. Барабанов, С. Афонцев, А. Зиновьев] ; под ред. Д. Н. Пескова. — М. : МГИМО (У) МИД России, 2006. — 440 с.
Бжезинский Зб. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / Збигнев Бжезинский / пер. с англ. Е. А. Нарочницкая, Ю. Н. Кобяков. — М.: Междунар. отношения, 2010. — 264 с.

Бжезинский Зб. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / Збигнев Бжезинский / пер. с англ. Ю. В. Фирсов. — М.: Междунар. отношения, 2010. — 192 с., ил.

Глобализация : учебник / [О. Д. Абрамова, О. Н. Астафьева, В. В. Бакушев и др.] ; под общ. ред. В. А. Михайлова, В. С. Буянова. — М. : Изд-во РАГС, 2008. — 544 с. — (Учебники Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации).

Грани глобализации: трудные вопросы современного развития / [А. Г. Арбатов, О. Т. Богомолов, А. А. Галкин и др.] ; рук. авт. коллектива М. С. Горбачев. — М. : Альпина Паблишер, 2003. — 592 с.

Рогожина Н. Политическое лицо антиглобалистов / Наталья Григорьевна Рогожина // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 6. — С. 31—38.

Association pour la Taxation des Transactions pour l' Aide aux Citoyens (ATTAC). [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.attac.org/>

European Parliament Eurobarometer Summary “Europeans and the Crisis” [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [http://www.europarl.eu/pdf/eurobarometre/2011/juin/22062011/eb752_financial_crisis_analytical_synthesis_en.pdf/.](http://www.europarl.eu/pdf/eurobarometre/2011/juin/22062011/eb752_financial_crisis_analytical_synthesis_en.pdf/)

World Social Forum. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.forumsocialmundial.org.br/>

Trofimenko M.V. The influence of the antiglobal movement on the development of the process of globalization and the formation of the system of international relations / Mariupol State University.

Definitions, periodization of the development, main organizational forms of the international antiglobalistic movement are under consideration. International antiglobalistic movements influence on the development of globalization process and on the formation of the international relations system have been analysed.

Key words: antiglobalistic movement, globalization, international relations system.

Трофименко Н.В. Влияние антиглобалистического движения на развитие процесса глобализации и формирование системы международных отношений / Мариупольский государственный университет.

Рассматриваются определения, периодизация развития, основные организационные формы международного антиглобалистского движения, его влияние на развитие процесса глобализации и формирование системы международных отношений.

Ключевые слова: антиглобалистское движение, глобализация, система международных отношений.

Стаття надійшла до редколегії 9.03.2012

Прийнята до друку 23.03.2012